

**TEISMO EKSPERTIZĖS SAMPRATA IR
KOMPETENCIJA**

Gabrielė Juodkaitė

Lietuvos teismo ekspertizės institutas, Lvovo g. 19^a, 2600 Vilnius
Telefonas 72 30 59

Spaudai pateikta 1999 m. balandžio 23 d.

S a n t r a u k a

Straipsnyje, remiantis teismo ekspertizės, specialių žinių, kompetencijos sampratomis, aptariamos teismo ekspertizės kompetencijos ribos. Atlikta užsienio šalių ir Lietuvos teorijos ir praktikos analizė leidžia daryti išvadą, kad teismo ekspertizės kompetencijos ribos priklauso nuo eksperto kompetencijos ir pateiktos užduoties ribų. Jos gali būti apibrėžtos tik tuo atveju, jei tyrimą atliekantis pareigūnas tiksliai žino, kokios specialios žinios būtinos, norint atsakyti į iškilusius klausimus, ir kokie tyrimo objektai turi būti pateikti ekspertui, kad jis galėtų padaryti išsamią ir teisingą išvadą.

Vis daugėjant nusikaltimų, tobulėjant jų darymo technikai, didėja ne tik teisėsaugos institucijų bei teismų, bet ir kitų specializuotų institucijų, susijusių su baudžiamųjų bylų tyrimu, darbo krūvis. Ne išimtis yra ir ekspertinės institucijos. Vien tik 1997 m. Lietuvos teismo ekspertizės institute buvo atlikta daugiau kaip 6000 ekspertizių. Daugumos jų tyrimams sugaišta nemažai laiko (t.y. daugiau nei viena diena). Esant tokiam dideliame ekspertinio darbo krūviui ekspertizėms atlikti sugaištama vis daugiau laiko, o tai yra nepriimtina daugumai baudžiamųjų bylų tyrimą atliekančių institucijų. Toks padidėjęs darbo krūvis turi įtakos ekspertinių tyrimų kokybei, be to, į ekspertų rankas patenka vis prasčiau parengta tyrimų medžiaga. Tą rodo ir apibendrinti rezultatai. Lietuvos teismo ekspertizės institute (toliau – LTEI) apibendrintos 1996 m. antrame pusmetyje ir 1997 m. pirmame pusmetyje neatliktų teismo ekspertizių priežastys. Per minėtą laikotarpį buvo grąžintos neatliktos 158 teismo ekspertizės. Pagrindinės priežastys, dėl kurių grąžinta 60,5 proc. neatliktų ekspertizių, yra tai, kad nepateikti tyrimo objektai, prašyta papildomos lyginamosios medžiagos ir netinkamai suformuluoti klausimai. Tai skatina dar kartą aptarti teismo ekspertizės sampratą ir apibrėžti jos kompetencijos ribas.

Tarptautinių žodžių žodyne sąvokos “ekspertas” bei “ekspertizė” aiškinamos taip:

- “ekspertas – mokslo, meno ir kitų sričių žinovas, kviečiamas atsakyti į klausimus, reikalaujančius specialių žinių”;
- “ekspertizė – klausimo, reikalaujančio specialių žinių, tyrimas ir sprendimas, atliekamas specialistų, žinovų” [5, 127].

Panašiai eksperto bei ekspertizės samprata yra postuluojuama ir įvairių šalių procesiniuose įstatymuose [3, 49-67].

1924 m. Lietuvoje galiojusio Baudžiamojo proceso įstatymo, suredaguoto Vyriausiojo tribunolo pirmininko A. Krikščiukaičio, 129 str. nustatyta: “Kada kuriems bylos dalykams tiksliau pažinti reikalinga yra turėti tam tikrų žinių ir prityrimo iš mokslo, meno, amato, verslo arba kito kurio darbo sričių, tai tam tikslui šaukiami tų dalykų žinovai (ekspertai)” [1].

JAV federalinių įrodymų 702 taisyklėje nurodyta, jei tiriančiam faktą asmeniui prireikia mokslinių, techninių ar kitų specialių žinių, kad būtų galima suprasti įrodymus ar nustatyti

tiriamą faktą, liudytojas, kuris yra pripažįstamas kaip ekspertas dėl žinių, įgūdžių, patirties ar pasirengimo, gali duoti parodymus – pareikšti savo nuomonę arba pateikti juos kita forma [2, 130].

Prancūzijoje ekspertizė yra skiriama, kai atsakymams į specifinius klausimus yra būtinos techninės žinios [6, 178].

Rusijos baudžiamojo proceso kodekso 78 str. nustatyta, kad ekspertizė yra skiriama, kai bet kurioje atliekamo tyrimo stadijoje yra būtinos specialios mokslinės, techninės, taip pat meno ar amato sričių žinios [7, 58].

Lenkijoje ekspertu laikomas asmuo, turintis specialių žinių, pakviestas procesinio organo ištirti ir išaiškinti savo išvadose esminę reikšmę išvadoms turinčias aplinkybes, kurioms nustatyti reikia specialių mokslo, meno, technikos ar verslo sričių žinių [4, 56].

Galiojančio Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 85 str. nustatyta, kad ekspertas yra šaukiamas ir duoda išvadą tais atvejais, kai byla tiriant ar nagrinėjant teisme reikalingos mokslinės, techninės ar kitos specialios žinios.

Pateiktos teismo ekspertizės definicijos rodo, kad teismo ekspertizė – tai baudžiamajai bylai svarbių klausimų, reikalaujančių specialių žinių, tyrimas ir sprendimas, atliekamas remiantis pateikta bylos medžiaga, pritaikant atitinkamos srities specialias žinias, laikantis procesinių reikalavimų. Pagrindinis ypatumas tas, kad ekspertinis tyrimas atliekamas neperžengiant:

1. atitinkamos baudžiamosios bylos ir proceso ribų;
2. atitinkamų specialių žinių ribų.

Baudžiamosios bylos ir proceso ribas nustato baudžiamojo proceso įstatymai bei pati konkrečios baudžiamosios bylos medžiaga. Baudžiamojo proceso normos reikalauja, kad ekspertizės akte nustatyti faktiniai duomenys atitiktų bendruosius įrodymų reikalavimus – leistinumą, liečiamumą, tikrumą ir reikšmingumą. Tik laikantis procesinės tvarkos galima tikėtis, kad atlikto ekspertinio tyrimo rezultatais bus galima remtis atitinkamoje baudžiamojo byloje ir nebus pagrindo skirti pakartotinę ekspertizę. Neperžengtos baudžiamosios bylos ribos reiškia, kad minėti rezultatai tikrai bus susiję su byla, bus tikri bei svarbūs priimant bylos sprendimą.

Pirmojo punkto reikalavimai yra neatsiejamai susiję su antruoju punktu – specialių žinių ribomis. Pirmiausia reikėtų išsiaiškinti specialių žinių sampratą baudžiamajame procese. J. Juškevičiūtė ir H. Malevski aptardami “specialių žinių” terminą, padarė išvadą, kad jos turi atitikti du pagrindinius reikalavimus, tai yra:

1. neteisinės žinios;
2. žinios, įgytos išsilavinimo ir specialaus pasirengimo arba profesinės veiklos dėka [3, 43].

Teisėsaugos pareigūnas ar teismas, skirdamas ekspertizę, turi laikytis minėtų reikalavimų. Tai reiškia, kad jis turi nustatyti tiek kviečiamo eksperto, tiek ir atitinkamos teismo ekspertizės rūšies specialisto kompetenciją. Tarptautinių žodžių žodyne pateiktos dvi termino “kompetencija” reikšmės:

1. klausimų ar reiškinų sritis, su kuria asmuo yra gerai susipažinęs;
2. kurios nors institucijos ar pareigūno teisių ir pareigų, nustatytų tos institucijos statuto ar nuostatų, visuma [5, 259].

Literatūroje eksperto kompetencija yra suprantama plačiaja ir siaurąja prasmėmis [6, 45]. Plačiaja prasme eksperto kompetencija – tai įgaliojimų visuma, suteikiama jam kaip baudžiamojo proceso dalyviui, siaurąja prasme – tai įgaliojimai, atsirandantys naudojant specialias žinias. Labai aiškiai matyti, kad eksperto kompetencija yra procesinė ir mokslinė-praktinė. Eksperto kompetencija procesine prasme yra apibrėžta, nes jo teisės ir pareigos yra nustatytos tiek Baudžiamojo proceso kodekse, tiek atitinkamų ekspertinių institucijų įstatuose ar nuostatuose. Baudžiamojo proceso nuostatuose yra nustatyta tik eksperto pareiga, kad jo išvada neperžengtų specialių jo žinių ribų (LR BPK 85 str.), bet nekalbama apie mokslinę-praktinę kompetenciją. Reikia pažymėti ir tai, kad baudžiamojo proceso nuostatose pabrėžiama, kad ekspertas yra kviečiamas dalyvauti baudžiamosios bylos tyrimo procese tik tada, kai tyrimą atliekančiam pareigūnui pritrūksta tam tikrų specialių žinių atsakyti į iškilusius

klausimus. Dualistinė eksperto kompetencijos samprata, užfiksuota ir galiojančiame Baudžiamojo proceso kodekse, lemia, kad tyrimą atliekantis pareigūnas taip pat turi tiksliai žinoti ir mokslinės-praktinės eksperto kompetencijos ribas tam, kad tinkamai paskirtų ekspertizę. Vėl tenka grįžti prie specialių žinių ribų nustatymo. Logiška teigti, kad spręsti eksperto kompetencijos klausimą reikia atsižvelgiant į tyrimą atliekančio pareigūno teisinės žinias. Svarbu, kad pareigūnas nustatytų, į kokius klausimus jis gali atsakyti pagal savo kompetenciją, o į kokius gali atsakyti kitos mokslo srities specialistas. Sunkumų iškyla, kai nėra aiškios teisės ir kitų mokslo sričių žinių ribos. Ši riba galbūt aiškesnė, kai reikia chemijos žinių. Tačiau kai kuriuos klausimus, susijusius su technika, ekonomika ar kitais mokslais, reglamentuoja norminiai aktai. Šiuo atveju riba tarp teisinių žinių ir minėtų sričių specialių žinių beveik išnyksta. (Šį teiginį galima pagrįsti tuo, kad teisės žinios – tai yra žinios apie galiojančius tam tikroje valstybėje bendruosius teisės principus, papročius bei norminius aktus.) Tai gali būti kelių eismo taisyklės, buhalterinės apskaitos tvarkymo taisyklės, saugumo technikos taisyklės ir kt. Jos visos yra visuotinai privalomos, ilgalaikės, už jų pažeidimą yra taikomos sankcijos. Tokiais atvejais skiriant teismo ekspertizę reikia atsižvelgti į tokių taisyklių taikymo specifiką. Norint nustatyti, kas kaltas dėl eismo nelaimės, reikia žinoti šios eismo nelaimės mechanizmą. Įvykio mechanizmui nustatyti yra reikalingos specialios žinios, todėl reikia skirti autotechninę ekspertizę. Ekspertas, atlikdamas šią ekspertizę, remsis ne vien tik formulėmis, bet ir galiojančiomis kelių eismo taisyklėmis. Tačiau tokiais atvejais ekspertas gali atsakyti, ar vairuotojo veiksmai atitiko reikalavimus, ar ne, ar jis galėjo išvengti autoavarijos, ar ne, ir tikrai ne jo kompetencija yra atsakyti į klausimą, kas kaltas, kad eismo nelaimė įvyko. Panašiai yra ir formuluojant ekonominių ekspertizių klausimus. Tokiais atvejais ekspertas gali atsakyti į klausimus, ar buhalterinė apskaita buvo tvarkoma laikantis įstatymo reikalavimų, ar ne, tačiau kas kaltas dėl tokio nesilaikymo, turi nustatyti tyrimą atliekantis pareigūnas.

Išvados

Remiantis pateiktais teiginiais, galima daryti išvadą, kad teismo ekspertizės kompetenciją lemia tikslingai ekspertinį tyrimą atliekant panaudotos specialios žinios. Tačiau eksperto kompetencijai įtakos turi tiek turimos specialios žinios, tiek ir pateiktos užduoties parengimas bei formuluotė. Tyrimą atliekantis pareigūnas, formuluodamas klausimą, turi griežtai atriboti, kas dar priklauso jo, kaip baudžiamosios teisės ir proceso specialisto kompetencijai, o kas yra kitos mokslo srities žinios. Taigi tiek baudžiamosios bylos tyrimo kokybė, tiek eksperto darbo kokybė priklauso nuo dviejų dalykų – kompetencijos ir užduoties aiškumo. Tik suderinus šiuos du elementus galima tikėtis teigiamų nusikaltimų tyrimo pokyčių.

LITERATŪRA

1. **A. Krikščiukaičio** suredaguotas 1924 m. Baudžiamojo proceso įstatymas // Teisė. Nr. 6. – 1924.
2. **Federal Criminal Code and Rules.** – West Publishing Company, 1993.
3. **Juškevičiūtė J., Malevski H.** Dėl “specialiųjų žinių” termino apibrėžimo (lyginamoji studija) // Kriminalinė justicija. – 1997. – T. 5.
4. **Kalinowski S.** Biegły i jego opinia. – Warszawa, 1994.
5. **Tarptautinių žodžių žodynas.** – Vilnius, 1985.
6. **Боботов С. В.** Правосудие во Франции. – М.Е.А.Б., 1994.
7. **Научно-практический** комментарий к Уголовно-процессуальному кодексу РСФСР. – Москва, 1996.
8. **Шляхов А. Р.** Судебная экспертиза: организация и проведение. – Москва, 1979.

Definition of forensic examination and its competence

G. Juodkaitė

Lithuanian Institute of Forensic Examination

SUMMARY

The author intends to describe the meaning of the term “forensic examination” and to discuss its competence. The main conclusion made is that the competence of forensic examination may be defined only when the fact investigator knows what special knowledge is necessary and what examination objects have to be presented for an expert to get full and truthful expert conclusion.

